

Рагоман РИСТО МАНОЈЛОВИЋ
Завичајни музеј
Пљевља

**РАДОВИ НА ОБНОВИ МАНАСТИРА ДОВОЉА – ИЗВЈЕШТАЈ
ЗА 2006. И 2007. ГОДИНУ**

Реализација Пројекта обнове манастира Довоља, започета још 1999. године, одвијала се и током 2006. године. Обухватала је наставак и завршетак систематских археолошких ископавања манастирских конака започетих током 2005. године, као и завршне грађевинске радове на фасадама цркве.

Археолошка истраживања конака манастира Довоља трајала су од 15.08.2006. до 31.VIII 2006. године. Стручну екипу су сачињавали археолог мр Перо Праштало, руководилац радова на терену и Неда Димовска, археолог-антрополог. Поред стручне екипе, на терену је било стално присутно и четири физичка радника.

У плану за кампању 2006. године било је истраживање спољњег простора око конака, започетог у 2005. године. Током наведеног периода, у потпуности је истражена површина око конака и тиме су створени услови за његову обнову.

Са археолошким радовима у 2006. години започело се око југоисточног угла конака, отварањем сонде димензије 4,5 x 2,5 m. Ископавањем у овој сонди, која је пратила источни зид, почевши од југоисточног угла, откривен је старији прилаз улазу конака са остацима степеништа, као и камени постамент који је носио један од дрвених стубова трема. Простор између старијег прилаза и југоисточног улаза у конак одвојен је сухозидом, који је заједно са новијим прилазом са сјеверне стране, откривен током кампање из 2005. године. Занимљиво је да је у овој сонди, испод хумуса означеног као слој А, слој Б био састављен искључиво од камена средњих димензија. Тај слој се постепено губио идући ка западу, што јасно указује да је заправо простор око цркве био насипан тим каменом, односно нивелисан. Сходно томе, отворена је следећа сонда, дуж јужног зида конака димензије 12 x 1,5 m. Ископавањем у овој сонди констатована су два културна слоја. Слој А је представљао хумус, а Б је био састављен од ситнијег и крупнијег камена са

већом концентрацијом уситњеног малтера (шут). Испод овог слоја налазила се здравица у виду црвенкасте, глиновите и компактне земље са ситнијим каменом. Откривањем јужне стране зида, поред темељне зоне, у зиду су откривене и двије пушкарнице.

Наставак откопавања у сонди дуж западног зида конака, пружио је врло важне податке везане за архитектуру конака. Скоро паралелно, на око 0,20-0,40 m удаљености од западног зида постојећег конака, издефинисан је зид старије фазе, очуван до висине од око један метер и ширине 0,50-0,60 m. Тај зид има лице само са источне стране, а западна је укопана у земљу. Такође се са сигурношћу може казати да је подрумски простор, за који је утврђено током прошлогодишњих радова да излази из габарита постојећег конака, заправо дио новооткривеног зида, односно старије фазе. Поред подрумског простора, у склопу овог зида је откривена и зидана пећ (камин) полукружног облика.

Пећ се налази на око пет метара од југозападног угла конака, а ширине је 1,40 m. Била је испуњена шутом, а на дну је констатован слој гарежи, пепела и запечене земље. Битно је поменути и да је у склопу западног зида постојећег конака констатована још једна грађевинска фаза осликана разликом у саставу малтера горњег и доњег дијела зида, као и тиме да је горњи дио зида испуштен у односу на доњи.

Сонда дуж сјеверне стране конака, димензије 11,5 x 1,5 m пружила је најмање података. Осим хумуса, испод ког се налазила здравица, у овој сонди није констатован други културни слој. Једина занимљивост која се односи на ову сонду везана је за проналажење још неколико оштећених дијелова водовода, проналажених и током ранијих ископавања.

Покретни материјал који потиче са овогодишњих ископавања, разноврсношћу не одудара много од оног из унутрашњег дијела конака, али је малобројнији. И даље је најзаступљенија грнчарија, а поред ње се јављају и лулице, разне металне алатке, клинови, потковице и сл.

Сходно приказаним подацима, за сада са сигурношћу може да се тврди да постоје три грађевинске фазе конака и да је она коју чини зид са пећи и подрумом најстарија. Имајући у виду претпоставке везане за датовање одређеног материјала из конака, можда би се ова, најстарија фаза и могла везати за период позносредњовијековног раздобља, односно припадала би времену српске Деспотовине.

Паралелно са археолошким ископавањима манастирских конака, спроведени су и завршни грађевински радови на фасадама цркве, који су подразумијевали малтерисање камених зидова и куполе, као и кречење измалтерисаног дијела у бијело. Након завршетка грађевинских радова на фасадама и куполи цркве, нанесен је слој импрегнирајуће заштите преко покривача цркве у циљу његове адекватне заштите од спољњих утицаја (труљења и вла-

ге) и инсеката. Тиме је црква добила свој коначни, пројектом предвиђени, аутентични спољашњи изглед.

Током 2003. и 2004. године, стручна екипа Министарства културе и медија обишла је све непокретне споменике културе на тлу Црне Горе, којих званично под заштитом државе има 357. Екипа стручњака боравила је и у Пљевљима, гдје је прегледала стање шест непокретних споменика културе који уживају режим заштите државе. Два су I категорије (манастир Свете Тројице и Хусен пашина џамија), а преостала четири II категорије (манастири: Дубочица, Арханђел Михаило у Тари и Манастир Довоља у Премћанима, као и антички локалитет, Municipijum S... у Коминима). Претходне, 2005. године, владина комисија је коначно урадила и један озбиљан аналитички извјештај, који је обухватио све релевантне податке и информације о стању непокретног споменичког фонда у Црној Гори. Од постојећих 357 непокретних споменика културе којим располаже Црна Гора, стручна комисија Министарства оцијенила је да их је девастирано 246, што представља 68,90% од укупног броја. Комисија је такође констатовала да је од шест споменика, колико их има у Пљевљима, девастирано чак пет. Дакле, у Пљевљима није девастиран само један споменик културе, и то манастир Довоља у Премћанима. До такве оцјене стања свакако је дошло захваљујући радовима на реконструкцији и ревитализацији у последњих седам година, који су Довољу из стања стогодишње чамотиње у рушевинама довели до стања недевастираног споменика културе, односно, званичне категорије какву данас носи само 31,10% укупног непокретног споменичког фонда у Црној Гори. То свакако представља велики успјех и признање свима онима који су на било који начин учествовали и дали свој допринос у овом позамашном подухвату.

Током 2007. године ушло се у осму годину реализације Пројекта обнове манастира Довоља. Грађевинским интервенцијама на кровној конструкцији цркве и прецизној обради њених спољних зидова у дијелу око камених прозорских оквира и портала, испоштоване су сугестије надзорног органа и пројектанта. Преко покривача цркве и покривача звоника нанесен је и последњи планирани слој импрегнирајуће заштите, тако да је уграђени ручно цијепани клис у потпуности заштићен од спољних утицаја (труљења и влаге), присуства инсеката и последица њиховог деструктивног дјеловања. Око цркве, у појасу од 1,20 m, израђен је тротоар од природно формираних камених плоча вађених из локалног мајдана Плоче у непосредној близини Манастира, какве су коришћене и за поплочавање темељне основе звоника. На тај начин је још једанпут поштован принцип доследности у коришћењу материјала из непосредног окружења, како би се манастиру вратио што аутентичнији изглед. Тако је тротоар, у ширини од 0,40 m до цркве, рађен утапањем плоча у бетонску подлогу, док је преостали дио тротоара, у ширини 0,80 m, рађен утапањем плоча у претходно нивелисану земљану подлогу.

На основу резултата раније спроведених системетских археолошких истраживања манастирских конака, током прошле године урађен је идејни пројекат за његову реконструкцију. Аутори пројекта, архитекте Марија Јовин и Синиша Темерински, предлогом пројектног решења поштовали су обнову конака која прати у нивоима откривено стање како би се сачувани остаци старих зидова на најпотпунији начин презентовали и на тај начин приказале све историјске фазе грађења аутентичних конака. Постојећу денивелацију јужне и сјеверне стране објекта искористили су за дефинисање намјене површина.

Конак је намјењен за стални боравак мање монашке заједнице и повремени пријем и боравак гостију. Према замишљању пројектанта, сјеверни дио конака намјењен је монасима у приземљу и на спрату, а јужни дио намјењен је гостима. У јужном нижем дијелу приземља је велика сала за окупљање гостију, односно састајања различитим поводом. У сали је предвиђено огњиште. Функционалност сале дозвољава и организовање разних трибина, округлих столова, научних расправа, књижевних вечери, мањих музичких концерата, изложби и слично. Из ове сале се улази у засвједени вински подрум. Степениште и веза јужног и сјеверног дијела су тако пројектовани, да дозвољавају и независно коришћење сале и гостинских соба, без укрштања комуникација са монашким дијелом. Улаз у салу је са спољне стране, као и из монашког дијела и степеништа које води у поткровље.

У поткровљу конака су собе, односно два апартмана и шест двокреветних соба. Апартмани имају своја купатила, а за собе су предвиђена два заједничка купатила.

Са јужне стране је трем са великом дрвеном терасом и погледом на импресивни кањон Таре. Тераса је заштићена кровним испустом. Може да прихвати 20–30 људи и да се користи у сврхе организовања истих садржаја предвиђених за велику салу у приземљу јужног дијела, истина са учешћем мањег броја људи, али на отвореном. Са источне, прилазне стране конака је трем са реконструисаним дрвеним стубовима.

Приземље конака се реконструише у камену који се дерсује, док је кровни покривач клис. Оквири врата и прозора у приземљу су од једноставног клесаног камена. Преградни зидови и зидови у поткровљу су од опеке.

Конак се реконструише у оригиналном материјалу, уз додатак савремене термичке и хидро изолације. На тај начин се постиже спољњи изглед старог конака уз унутрашње уређење које је прилагођено савременим потребама.

Сачувани постојећи зидови веома су нестабилни, јер је услед дуготрајног дејства мраза и воде потпуно уништен кречни малтер у спојницама и тиме је носивост зидова постала недовољна да би се преко њих наставило било какво ново зидање. С обзиром на локацију и сеизмичке особености

подручја, обнова конака подразумејева пажљив избор статичких елемената у објекту и темељно презиђивање постојећих зидова, а реконструисани зидови морају задржати слог и изглед првобитних.